

Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”

(Vörösmarty Mihály)

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület időszaki kiadványa

II. évfolyam 1998/22. szám

1998. december

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén du. 17 órakor - hívottan és hívatlanul - mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zeneterembe.

*Minden kedves olvasónknak
Kellemes Karácsonyi Ünnepeket és Boldog Újévet kívánunk!*

Naptár – december

Karácsony másnapján ünnepeljük Szent István első vértanú ünnepét. Most hadd emlékezzünk meg róla, aki hűségesen követte a megtestesült Krisztust.

**Szent István, ki anyád méhétől ki voltál választva. hogy apostoli prédikációidban igaz tanúságtevő légy, aki még megkövezésed alatt is így kérted Krisztus Istent:
„Ne ródd fel ezt nekik bűnül.” Az ő közbenjárása által, éreztesd velünk, Urunk, nagy irgalmadat.**

(néhai Kovács Géza ford.)

István lelkületét a legjobban a saragánban szereplő idézet fejezi ki. Tanuljunk tőle!

dr. Sasvári László

A sziget titka

VII. rész

Az örmény atyák múzeumának tárlói közt sétálva egyszercsak egy hófehér márványszoborra lettem figyelmes. Valahonnét ismerősnek tűntek az arcvonásai... A főpapi ornátus pedig már messziről árulkodott arról, hogy viselője tekintélyes egyházi férfiú lehetett valaha. Talán csak nem az örmény történelem egyik jelentős egyházi személyiségével állok szemben? - villant át agyamon. Azonban gyorsan csalódnom kellett, mivelhogy hamarosan kiderült kísérőnk, *Fogolyán Atya* szavaiból, hogy XIII. Gergely pápa szobra előtt állunk. Tévedtem tehát. Vagy talán mégsem? Emlékeim közt lázasan kutatva hirtelen bekattant a felismerés: nem véletlenül találkozhattunk itt Velencében az örmény atyák szigetén azzal a XIII. Gergely pápával, akinek a nevéhez fűződik az örménykatolikus klérus képzésének a megalapítása! A későbbi *XIII. Gergely pápa* nem mindennapi életpályát mondhatott a magáénak, mielőtt 70 évesen Szent Péter apostol örökébe lépett.

Ugo Buoncompagni egy bolognai kereskedő gyermekeként látta meg a napvilágot, s 40 éves koráig eszébe sem jutott, hogy pap legyen belőle. Szülővárosának ősi egyetemén jogot végzett, s közben élte az egyetemi „aranyifjúság” meglehetősen szabados életét: „inventus

yentus”. Ifjúság, bolondság - még egy törvénytelen fia is született akkori életvitelének gyümölcseként. Kiváló értelmi adottságainak köszönhetően 29 évesen a bolognai egyetem jogászprofesszora lett, s egyúttal a helybéli káptalan is tagjai sorába választotta. A kanonokság azonban nem járt együtt az egyházi rend felvételével, tehát továbbra is civil maradt, több mint egy évtizeden át, szülővárosának ünnepelt fiatal tudós professzoraként. Életvitelében azonban gyökeres változás következett be, s ebben nem kis része volt barátjának, *Borromei Szent Károlynak* (1538-1584), Milánó későbbi érsekének. Radikálisan szakított eddigi erkölcsével, s a fegyelmezett, nagyírú jogászprofesszor életvitelét ezentúl az evangéliumi egyszerűség jellemezte. Csak negyven évesen döntött úgy, hogy pappá szentelteti magát. Az egyházi rend felvétele után a kiváló szaktekintélynek számító egykori tudós jogászprofesszorra újabb kihívás várt, ezúttal a diplomácia terén. Felelős egyházi feladatok ellátására kapott megbízást, míg végülis 1565-ben *IV. Piusz pápa* kinevezte őt a bíborosi kollégium tagjává - elsősorban a pápa unokaöccse, Borromei Szent Károly tanácsára. Ennél a kinevezésnél azonban más oldalról is tettenérhető volt a történelmet irányító Gondviselés szelíd mosolya. A pápa, aki őt bíborossá kreálta, kezdetben szintén nem egyházi emberként kezdte a pályafutását: alig negyed századdal korábban, *Giovanni Angelo Medici* néven katonaként harcolt Magyarországon! Buda török általi elfoglalását, és az ország három részre szakadását (1541) követően a következő években I. Ferdinánd király seregében pápai biztosként vezette a Duna flottát a török ellen 1542/43-ban Esztergom alatt! Az egykori katonából lett pápa mégcsak nem is sejtette azt, hogy az általa bíborossá kreált egykori jogászprofesszor lesz majd a második utóda Szent Péter székében. Az új bíborosnak előbb azonban a Szentszék spanyolországi képviselőjét kellett követként ellátnia II. Fülöp (1556-1598) spanyol király udvarában. Sikerült megnyernie Fülöp király bizalmát, s ennek eredményeképpen 1571. október 7-én a szövetséges spanyol-velencei-pápai hajóhad Don Juan d' Austrian vezetésével Lepantónál elsőprő győzelmet aratott. Levante térségében a kereszt közel két évszázad óta először aratott diadalt a fogyó félhold felett, először sikerült megingatni az oszmán törökök földközi-tengeri hatalmát. Az iszlám hódító lendülete a keresztény Európával szemben Lepantónál derékban kettétört.

Csakhogy a keresztény Európának is megvoltak a maga saját problémái a XVI. szd. során. A következő esztendőben, a lepantói győzelmet követően a már hetvenéves jogászdiplomatát választották pápává, aki megválasztásakor a XIII. Gergely (1572-1585) nevet vette fel. Nem véletlenül, hiszen eszményképe a tudós kappadókiai egyházatya, Nazianzi Szent Gergely (330-390) volt. Pápává választásában Borromei Szent Károly éppúgy szerepet játszott, mint Fülöp király bizalma.

A nyugati keresztény világot a XVI. szd. során a reformáció ügye osztotta meg. A protestantizmus kihívására válaszul a katolikus egyházon belül is megindult a belső reform. Ennek megvalósítása a tridenti zsinat (1545-1563) határozatainak az egyházi gyakorlatba történő átültetése által volt lehetséges, s pontosan ez a feladat várt az írj pápára is. XIII. Gergely ugyan elődjének, V. Szent Piusznak a nyomdokain járva, de diplomata múltjának köszönhetően jóval nagyobb körültekintéssel, hajlékonysággal és kompromisszum-készséggel tudta sikerre vinni és megvalósítani az egyházi reform célkitűzéseit. Pedig nagyon rossz, baljós előjel árnyékolta be pápaságának kezdetét: a francia „hugenották” lemészárlása, a „Szent Bertalan- éj” Párizsban, 1572 augusztus 22-ről 23-ra virradó éjjel. A francia fővárosból érkező első hírek hallatára, amelyek arról szóltak, hogy a királyi család szerencsésen megmenekült egy ellene szőtt összeesküvésből, a pápa Rómában „Te Deum”-ot mondatott. Amikor azonban megtudta a valóságot, a pápa döbbenetesen ítélte el a francia protestánsok ellen elkövetett iszonyatos vérfürdőt. Még egy év se telt el Lepantó óta, s máris keresztény gyilkolja a keresztényt...

XIII. Gergely alig másfél évtizedes, rendkívül eredményes pontifikátusát messzemenően

befolyásolták hét évtizedes élettapasztalatai: tudós tanár és diplomata maradt Szent Péter utódként is.

A tudós pápa legismertebb tette a régóta esedékes naptárreform végrehajtása volt. A Juliánusz - féle naptáron alapuló polgári év és a tényleges csillagászati év között oly nagy volt az eltérés, hogy ennek kiküszöbölésére 1582. október 4-e után azonnal október 15-e következett a pápa ünnepélyesen kihirdetett javaslatára. A százas évek közül pedig a továbbiakban csak azok lettek szökőévek, amelyek maradék nélkül oszthatóak voltak 400-zal. Ennek a pusztán gyakorlati hasznú tudományos teljesítménynek semmiféle egyházi éle nem volt, mégis évszázadokba tellett, mire a protestánsok teljesen, illetve az orthodoxia részben el tudta fogadni. (Ezért van ma is két hét különbség az orthodox és a katolikus húsvét között, a két naptárrendszer közötti különbség mára már ugyanis 13 napot tesz ki.)

Az egykori bolognai jogászprofesszor pápaként is tökéletesen tisztába volt azzal a ténnyel, hogy reményeink alapján a jövő záloga az ifjúság. Éppen ezért az egyházi megújulást a lehető leggyorsabban összekapcsolta az egyházi oktatás fellendítésével és megreformálásával. Rómában a különböző nemzetiségű fiatal papnövendékek, teológusok részére kollégiumokat alapított. Az itt végzett fiatal papok hazájukba visszatérve az egyházi reform szellemét is vitték magukkal! Például így keletkezett a Collegium Hungaricum, amelyet később a Germanicummal egyesítettek, s a magyar teológusok legmagasabb szintű római képzésének a szolgálatában áll egészen mindmáig! De az erdélyi katolikus teológia ügyét is a szívéen viselte: uralkodásának az elején, 1583-ban Kolozsvárott a jezsuita kollégium mellett pápai szemináriumot alapított, és fenntartásának költségeit maga XIII. Gergely pápa, valamint Báthori István erdélyi fejedelem (1571-75), majd lengyel király (1575-86) közösen viselték, sőt még a szegény diákok számára is otthont nyitottak! A jezsuiták római kollégiumából megalapította később az ő nevét viselő „Universitas Gregoriana”-t, a Gergely Egyetemet, a katolikus egyház központi egyetemét. Ennek mintájára Bécsben, Prágában és Németországban is kollégiumokat alapított, ahol pápai ösztöndíjjal szegény, polgári származású diákok tanulhattak.

De nemcsak a latin rítusú római katolikus klérus nevelésére volt gondja. 1577-ben, a német kollégium megalapítása után sor került a „Collegium Graecorum et Armenorum” megalapítására is! **A görög, az örmény, illetve a szír-maronita intézetek és kollégiumok az egyesült keleti rítusú egyházak papjainak képzését voltak hívatottak biztosítani, a legmagasabb szellemi-lelki színvonalon!** _Érdemes tehát odafigyelni arra a tényre, hogy boldog emlékü Mechtárt közel másfélszáz évvel megelőzve, **Rómában a XVI. szd. végén már gondoskodtak a nyugati örmény intelligenciát jelentő örménykatolikus papság legmagasabb szintű egyetemi képzéséről!**

Persze XIII. Gergely pápa, aki oly sok mindenben messze megelőzte korát, mégiscsak a saját korának gyermeke is volt. Ami oly természetes volt a keleti rítusú keresztények számára, ugyanez elfogadhatatlan volt a pápa számára a reformáció vonatkozásában. Amikor a skandináv reformációt bevezető Vasa Gusztáv kisebbik fia, III. János (1568-92) svéd király közeledni próbált Rómához, XIII. Gergely elfogadhatatlannak ítélte az egyesülés feltételeit: a laikus kelyhet (a hívek két szín alatti áldozását), a nős papságot és a nemzeti nyelven végzett svéd liturgiát. „Tempora mutantur”...

A pápa valóban a szívéen viselte az egész világegyház gondját, Ázsiába, Amerikába és Afrikába jezsuita, ferences és dominikánus misszionáriusokat küldött, gondoskodva a fiatal misszionáriusok szellemi-lelki felkészítéséről, neveléséről, valamint az anyagi alapok előteremtéséről is a missziók számára.

II. Fülöp király udvarában a későbbi XIII. Gergely kiváló diplomáciai tapasztalatokra tett szert. A későbbiekben, pápasága során az egykori diplomatának különleges gondja volt a pápai nunciatúrák oly módon való átszervezésére, illetve újak alapítására, hogy azok az egyházi reform végrehajtásának kiváló eszközeivé váljanak. Velencei mintára nyolc naponta kötelesek voltak jelentést tenni, a helyi egyházak életébe kifejezetten reformáló szándékkal bele is szólhattak! Évente kétszer személyesen is be kellett számolni a nunciásoknak Rómában a tevékenységükről, ahol ezután újabb instrukciókat kaptak. XIII. Gergely tevékenysége nyomán az állandó pápai nunciatúrák egész rendszere épült ki: ma is ez az alapja a pápai diplomáciának.

Eltűnődtem hosszasan a nagy pápa szobra előtt. Rájöttem, honnét volt olyan ismerős az arca. A Magyar Nemzeti Múzeum éremtárában látható a pápa képmása azon az érmen, amelyet a naptárreform emlékére adtak ki.

Szülővárosának múzeumában, a bolognai Museo Civicóban pedig XIII. Gergely tiaráz bronzszobra, Mengati alkotásaként hirdeti emlékét, a nekünk szóló tanulságként azt, hogy minden „Saul” számára nyitva áll a „damaszkuszi út”, amelyen haborús nélkül mindnyájunknak végig kell mennünk, hogy naggyá lehessünk az isteni Gondviselés tervei, kifürkészhetetlen útjai, végzése alpján. A látszólagos vargabetűk ellenére is: „leszen meg a Te akaratom”. Sohasem az számít, hogy honnét indultak olykor igencsak botladozó, könnyelmű lépteink, hanem hová jutottunk el, és mit végeztünk el életünkkel.

fr. Lénárd
történész, teológus világi ferences

Kissé megkésett tudósítás egy tanulságos körutazásról

II. rész.

Helyesbítés.

Előző számunkban tévesen közöltük, hogy

„*elmentünk Marosvácsra és megnéztük a Kemény kastélyban berendezett múzeumot...*”

Helyesen:

„*elmentünk Szárhegyre és megnéztük a Lázár kastélyban berendezett múzeumot*”

Elnézésüket kérjük. *Szerk.*

Hatodik nap sikerült Gyergyószentmiklóson megnézni a meglepően gazdag anyagú *Tarisznyás Márton Múzeumot*. Ott találkoztunk a gyergyószentmiklósi örmények vezetőjével, Buslig Gyulával is, aki előző nap nem volt a városban, majd a felső Maros áttörés vonalát követve jutottunk el Marosvásárhelyre. Először a Kultúrpalota nagy termét néztük meg magyar nyelvű magnetofonos vezetéssel - ezalatt a teremőr hölgyek zavartalanul, hangosan csevegtek románul -, ismertetőt venni nem tudtunk, mert csak román, francia és angol nyelvűek voltak. A Bolyaiak múzeumát és a Teleki Tékát magyar muzeológus mutatta be, aki közel jár már a nyugdíjazáshoz. Az utóbbi 20 évben magyarul tudó szakembert nem vettek fel, a múzeum igazgatója pedig a Marosvásárhelyi Vatra Romaneasca oszlopos tagja. A Bolyaiak sírja szépen rendben van tartva a református temetőben. A következő megálló Marosbogáton a Római Katolikus templomnál volt, ahol megkoszorúztuk a falu szülőtte, *Szongott Kristóf* emléktábláját, amely néhány éve egy széken várja a falra szerelést. Szongott Kristóf Szamosújváron volt főgimnáziumi tanár. Ő írta meg a város 4 kötetes monográfiáját valamint az örmény családok történetét és alapította meg az örmény múzeumot is.

A nap meglepetése - számomra - az volt, hogy sikerült berohannunk néhányunknak a Tordai hasadék közepéig a hátsó bejáraton át. Volt, aki ezalatt Szent László pénzeket gyűjtött a